

Sprawozdanie z udziału Archiwum Państwowego w Kielcach w Dniu Przyjaźni Polsko-Węgierskiej 23 marca 2019 roku

12 marca 2007 r. parlament Węgier uznał dzień 23 marca Dniem Przyjaźni Polsko-Węgierskiej. Cztery dni później analogiczną uchwałę podjął przez aklamację polski Sejm. Od tego dnia rokrocznie 23 marca obchodzony jest jako Dzień Przyjaźni Polsko-Węgierskiej. Obchody odbywają się naprzemiennie w Polsce i na Węgrzech, zwykle poza stolicami obu krajów. W 2019 r. gospodarzem było miasto Kielce. Urząd Miasta Kielce dla uczczenia tych obchodów zaplanował szereg wydarzeń kulturalnych i sportowych. Odbyły się między innymi: tydzień filmu węgierskiego, pokazy tańca, wystawa prac węgierskich artystów, a także liczne konferencje, seminaria i spotkania przedstawicieli świata nauki, kultury i biznesu. Jednym z wydarzeń było odsłonięcie tablicy upamiętniającej Węgrów, którzy podczas II wojny światowej ratowali m.in. żołnierzy 4. Pułku Piechoty Legionów z Kielc, wchodzącego w skład 2. Dywizji Piechoty Legionów.

Urząd Miasta Kielce, przygotowując program obchodów Dnia Przyjaźni Polsko-Węgierskiej, zaprosił Archiwum Państwowe w Kielcach do włączenia się w organizację tego wydarzenia poprzez przygotowanie wystawy i zaprezentowanie archiwaliów dokumentujących współpracę i przyjaźń obu narodów. Przygotowanie wystawy poprzedziła kwerenda we wszystkich archiwach państwowych, mająca na celu zgromadzenie możliwie bogatego wyboru archiwaliów dokumentujących wspólne działania Węgrów i Polaków, począwszy od I wojny światowej, przez II wojnę światową, lata powojenne, powstanie 1956 r. aż do upadku żelaznej kurtyny. W wyniku kwerendy udało się pozyskać zarówno dokumentację aktową, fotografie, druki ulotne, jak i inne materiały dokumentujące współpracę instytucji państwowych, stowarzyszeń, osób prywatnych na gruncie kulturalnym, społecznym, gospodarczym, a także na innych polach działalności. Materiały te pochodziły z Węgierskiego Archiwum Narodowego – Archiwum Ogólnokrajowego w Budapeszcie, Archiwum Akt Nowych, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Archiwum Narodowego w Krakowie oraz Archiwów Państwowych w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Kaliszu, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Opolu, Piotrkowie Trybunalskim, Płocku, Przemyślu, Radomiu, Rzeszowie, Siedlcach, Szczecinie, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu, Zamościu, Zielonej Górze, Archiwum Diecezjalnego w Kielcach, Muzeum Historyczne-

go w Białymstoku, Muzeum Powstania Warszawskiego oraz zbiorów prywatnych Sarolty Bałagi, Grzegorza Łubczyka, Teresy Orlikowskiej i rodziny Illg. Dzięki zgromadzonym dokumentom powstała wystawa „Nad Wisłą i Dunajem. Z dziejów przyjaźni polsko-węgierskiej w XX wieku”. Kuratorem wystawy była Iwona Pogorzelska, kierownik oddziału Udostępniania, Informacji i Edukacji Archiwalnej w Archiwum Państwowym w Kielcach, a konsultantem naukowym wystawy dr hab. prof. UJK Ryszard Gryz. Wystawa powstała przy ogromnej współpracy merytorycznej dr. Jánosa Tischlera, dyrektora Węgierskiego Instytutu Kultury w Warszawie, który również dokonał redakcji w języku węgierskim. Założono, że wystawa będzie dwujęzyczna, w języku polskim i węgierskim, konieczne zatem było tłumaczenie na język węgierski, którego dokonała Noémi Petneki.

Wystawa podzielona została na pięć części. W pierwszej, pt. „Węgrzy i Polacy podczas Wielkiej Wojny”, wspomniano między innymi o propolskich sympatiach wśród Węgrów, których efektem była wspólna walka w szeregach polskich formacji wojskowych, tworzonych pod auspicjami Austro-Węgiei i walczących przeciw carskiej Rosji, np. w bitwie pod Jangrottem oraz Przepiórowem, miejscowościami położonymi na ziemi kieleckiej. Druga część, „Polska i Węgry między dwiema wojnami”, opowiada o pomocy udzielonej Polsce przez Węgry w czasie wojny 1920 roku w postaci transportu kilkudziesięciu wagonów z bronią i amunicją, a następnie o zacieśnianiu wzajemnych relacji na najwyższym szczeblu dyplomatycznym (wizyta regenta Królestwa Węgier Miklósa Horthyego) oraz w sferze współpracy kulturalnej i naukowej (gratulacje miasta Esztergom, przesłane dla miasta Torunia z okazji 700-lecia miasta, zlot harcerzy w Gödöllő, sprowadzenie prochów generała Józefa Bema). Część trzecia, zatytułowana „Pomoc węgierska w latach II wojny światowej”, opowiadała o propolskiej polityce władz węgierskich, dzięki której tysiące Polaków uzyskało schronienie na Węgrzech. Te czasy obrazują zarówno dokumenty z Węgierskiego Archiwum Narodowego – Archiwum Ogólnokrajowego w Budapeszcie, jak i unikatowe fotografie z obozów Kiscenk, Esztergom, Rákoscaba i Dömsöd oraz z życia codziennego uczniów Polskiego Gimnazjum i Liceum w Zamárdi i Balatonboglár, pozyskane z zasobu archiwalnego Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz Archiwum Narodowego w Krakowie. Wspomniano także o postaciach takich, jak dr József Antall senior czy Henryk Sławik. Okres powojenny to część zatytułowana „Polacy i Węgrzy w czasie powstania węgierskiego w 1956 roku”. Po wojnie Polacy i Węgrzy podjęli działalność na rzecz niepodległości swych krajów, które znalazły się za „żelazną kurtyną”, w strefie zależnej od Sowietów. W części tej opisano powstanie 1956 roku oraz polską pomoc, która przybrała formę darów krwi i leków, a nadto wsparcia materialnego i finansowego. Przypomniano też sylwetki ówczesnych bohaterów obu narodów, Romana Strzałkowskiego i Pétera Mansfelda, oraz pry-

masów Węgier i Polski – kard. Józsefa Mindszentyego i kard. Stefana Wyszyńskiego. Ostatnia część wystawy, „Na drodze do wolności”, opowiada o obecnym etapie przyjaźni polsko-węgierskiej, który zaowocował intensywnymi kontaktami bilateralnymi na wielu płaszczyznach oraz włączeniem obu państw do struktur euroatlantyckich i europejskich (NATO, UE, Grupa Wyszehradzka). Do elementów współpracy należy również Dzień Przyjaźni Polsko-Węgierskiej.

W 2019 r. centralnym punktem obchodów Dnia Przyjaźni Polsko-Węgierskiej w Kielcach była Gala Przyjaźni, która odbyła się 22 marca w Kieleckim Centrum Kultury. W Gali uczestniczyli Prezydenci Polski i Węgier Andrzej Duda i János Áder.

Przed Galą odbył się wernisaż wspomnianej wyżej wystawy „Nad Wisłą i Dunajem. Z dziejów przyjaźni polsko-węgierskiej w XX wieku”. W wernisażu uczestniczyli przedstawiciele parlamentów Polski i Węgier, Prezydent Kielc Bogdan Wenta, Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk, Dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach Wiesława Rutkowska oraz zaproszeni goście, wśród nich przyjaciele i pracownicy AP w Kielcach. Podczas wernisażu Prezydent Bogdan Wenta podkreślił, jak ważne miejsce zajmuje Archiwum Państwowe w Kielcach w życiu Kielc, przypominając, że w 2023 r. AP w Kielcach będzie obchodziło stulecie działalności. Przewodniczący Polsko-Węgierskiej Grupy Parlamentarnej Piotr Naimski powiedział m.in.: „prezentowana wystawa dokumentuje długoletnie relacje między Polakami i Węgrami, jest świadectwem, że te więzi są nieustające. Pokazuje chwile trudne i wzniosłe, momenty, kiedy polsko-węgierskie braterstwo broni znajdowało swoje potwierdzenie (...). Wpisuje się ona w cykl edukacyjny, który powinniśmy kontynuować, który powinien być poświęcony temu, by młodzi ludzie w Polsce i na Węgrzech mogli tę historię polsko-węgierską studiować i poznawać”.

Wiceprzewodnicząca Węgiersko-Polskiej Grupy Przyjaźni Parlamentarnej Mónika Dunai podziękowała pracownikom AP w Kielcach za przygotowanie wystawy, podkreśliła jej walory edukacyjne i poznawcze oraz wyraziła nadzieję, że wystawa będzie odwiedzać inne miasta, również na Węgrzech. Jednocześnie podkreśliła podobieństwa między narodami polskim i węgierskim, wspólne wartości, związki kulturowe i historyczne. Zapewniła również, że naród polski zawsze może liczyć na naród węgierski. Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk podkreślił, że w 2019 r. Archiwa Państwowe obchodzą stulecie działalności, i wyraził radość, że w tak ważnym dla państwowej sieci archiwalnej roku archiwa mogą podzielić się swoim bogatym i cennym zasobem związanym z tematyką stosunków polsko-węgierskich. Wyraził również przekonanie, że „wystawa ta ukaże nie tylko, jak ważne dla kształtowania się państw i narodów jest utrzymywanie pozytywnych relacji i rozwijanie dialogu, ale także,

jak ważne jest przechowywane w archiwach dziedzictwo dokumentacyjne będące tego świadectwem”. Dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach Wiesława Rutkowska podkreśliła, że przyjaźń polsko-węgierska ma wielowiekową tradycję oraz że „Polacy i Węgrzy wielokrotnie stawali obok siebie w walce o wolność i możliwość samostanowienia o sobie. Oba narody okazywały sobie sympatię, solidarność i pomoc w najtrudniejszych chwilach”. Następnie w kilku słowach opowiedziała o wystawie. Wystawę odsłonili Mónika Dunai i Piotr Naimski wraz z dr. Pawłem Pietrzykiem i Jánoszem Tischlerem, dyrektorem Węgierskiego Instytutu Kultury.

Po wernisażu odbyła się wspomniana już Gala Przyjaźni. Gości powitał Prezydent Kielc Bogdan Wenta, który podkreślił, jak wiele kieleckich instytucji włączyło się w organizację obchodów Dnia Przyjaźni Polsko-Węgierskiej, jak wiele w mieście jest różnorodnych wystaw i prezentacji dokumentujących wielowiekową przyjaźń między oboma narodami. Następnie podczas swojego wystąpienia Prezydent RP Andrzej Duda wyraził radość, że kolejny Dzień Przyjaźni Polsko-Węgierskiej jest obchodzony w Kielcach – na ziemi świętokrzyskiej, u stóp Gór Świętokrzyskich, mocno wpisanych od samego początku w przyjaźń polsko-węgierską. Mówiąc o korzeniach tej przyjaźni, Prezydent Andrzej Duda przypomniał św. Emeryka i jego dar dla klasztoru na Łysej Górze – relikwie Krzyża Świętego. Mówił też o przyjaźni między samorządami, m.in. Kielc i Budapesztu Csepel. To właśnie ta dzielnica Budapesztu była w roku 2020 gospodarzem Dnia Przyjaźni Polsko-Węgierskiej. Prezydent Andrzej Duda podkreślił również, że „razem dzisiaj jesteśmy częścią prawdziwie wolnego demokratycznego świata i choć w sensie kulturowym zawsze byliśmy częścią wielkiej Europy Zachodu, wyrosłej z jej tradycji judeochrześcijańskiej, to dzisiaj jesteśmy tą częścią także w sensie politycznym”. Następnie Prezydent Węgier János Áder został odznaczony przez prezydenta Dudę Orderem Orła Białego. Został on przyznany w uznaniu znamienitych zasług dla Rzeczypospolitej Polskiej, za rozwijanie polsko-węgierskiej współpracy. Podczas swojego przemówienia prezydent János Áder podkreślił, że „przyjaźń Węgrów i Polaków w najtrudniejszych czasach, wtedy, kiedy najbardziej się potrzebujemy, pokazuje, jaką ma moc”.

Galę Przyjaźni uświetnił spektakl w wykonaniu Kieleckiego Teatru Tańca pt. *Drewniany Książę* do muzyki węgierskiego kompozytora Beli Bartoka. Po Gali odbył się uroczysty obiad wydawany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudę z Małżonką na cześć Prezydenta Republiki Węgier Jánosa Ádera i Małżonki. W obiedzie, na zaproszenie Prezydenta RP, uczestniczyli Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk oraz Dyrektor Archiwum Państwowego w Kielcach Wiesława Rutkowska.